

– "אשה נביאה" משום שהיתה נביאה ודנה ע"פ הדיבור, כתי' ראשון דלעיל, ולכן הדגיש הפסוק "היא שופטה את ישראל בעת ההיא", דוקא בעת ההיא שהיה צורך שעה ולא היה שופט אחר. ומה גם – "ויעלו אליה בני ישראל למשפט", עלו אליה מעצמם ולא כפתם לדין, אלא הם קיבלו עליהם, וזהו התי' הנוסף דבכה"ג שרי. "והיא יושבת תחת תמר", כיון שהיו ישראל עולים אליה מעצמם למשפט, והיא לא היתה מזמנתם, – היתה צריכה לשבת דוקא תחת תומר – משום ייחוד כמש"כ הגמ', כי לא יכלה לתכנן שבעלה יהיה בדיוק בעיר ובדרך כלל לא היה בעיר שהרי דרשו חז"ל שהיתה מכינה לפידות ושולחת עם בעלה לביהמ"ק.

'כל הכשר לדון – כשר להעיד' – הקשו האחרונים והרי טריפה כשר דפסול מלדון דיני ממונות, משום דהוה עדות שאי אתה יכול להזימה (סנהדרין עח), ובכל זאת לא מצינו שפסלוהו מלדון, וכנראה שכשר לדון! ו"ל דפסול 'עדות שאי אתה יכול להזימה' הוא בעיקר בדיני נפשות, והמשנה מדברת בעיקר בדיני ממונות. א"נ יש לעיין שאולי טריפה אכן פסול לדון לפי כמה פוסקים (ערוך לנר, ועי' מים חיים, אוצר חיים).

דף נ

תוד"ה ורבי מאיר היא ... 'אוהב ושונא' – תוס' תירצו שלא שייך לכותבם לפי שבשאר בני אדם הם כשרים. והרמב"ם בפיהמ"ש כתב לפי שאהבה ושנאה משתנה בקלות, ובמהרה לא יצדק לומר בזה שכשר להעיד ופסול לדון. ובמהרי"ק (שורש כא) כתב שגם התוס' לא חולקים על סברא זו [ועי' מתן בסתר]. ועפ"ז י"ל מה שהקשו באחרונים למה לא אמרו לאתווי פחות מבין י"ח שכשר להעיד ואין כשר לדון, – כיון שהוא יחזור להכשרו, ואדרבה השינוי ודאי והוא יותר טוב מאוהב ושונא דאין השינוי ודאי (ערוך לנר).

'לאתווי בשר ודגים וביצים' – וקשה שהרי גם בשר חייב במעשר, דהיינו מעשר בהמה, ומסקנת הגמרא להלן (נא ע"א) שכוונת המשנה 'כל מין שחייב במעשר', ומין בשר הרי חייב (רשב"א, מאירי, רשב"ץ)! ולכן נראית גירסת רבינו חננאל שבמקום תיבת 'בשר' גורס 'חיה' [וחיה פטורה ממעשר (בכורות נד ע"ב)] (רשב"א [אמנם העיר המהדיר שם שבפי' ר"ה שבכתי' גם לא גורס 'ביצים' אלא במקום זה 'עופות']), או שיש רק למחוק תיבת 'בשר' (מאירי), או שיש לפרש תיבת 'בשר' שהכוונה לבשר חיה (ריטב"א). גם י"ל שמעשר בהמה אינו ניתן ללויים (רשב"ץ) אלא כולו לבעלים (ערוך לנר [ותמה על הרשב"ץ שהמציא שמעשר בהמה ניתן לכהנים, ולהדיא שנינו 'המעשר לכל אדם'] ואין בו דין טבל (תוס' יו"ט, תפארת ישראל), ואינו דומה לשאר גידולי קרקע.

'בשר דגים וביצים' – כאן בגמרא לא פורש מדוע באמת לא נוהג בהם מעשר, אבל הרמב"ם ור' עובדיה מברטנורא בפיהמ"ש כתבו לפי שאינם גדולי קרקע. ויש להקשות שגם בקר וצאן נחשבים בהרבה מקומות 'גדולי קרקע' [עי' עירובין כז ע"ב] (תוס' יו"ט). וי"ל שמצינו שנקראים 'גדולי קרקע' אבל לא 'גידולו מן הארץ' [עי' סוכה יא ע"ב] (ערוך לנר, משנה אחרונה). והתוס' יו"ט פי' שפטורים ממעשרות כיון שאינם דומים לדגן תירוש ויצהר [וע"ע משחת אהרן].

'בשר דגים וביצים' – האחרונים הקשו מכמה דברים נוספים שלא מנאום, ותייצבו; כמהין, פטריות, גבינה – תנא ושייר, משום דלא מנו את כל סוגי המאכלים אלא עיקרם בלבד (ערוך לנר).

סטיס וקוצה [כדאיתא שבת סח ע"א] – אינם מאכלים חשובים (תוס' יו"ט). א"נ הטעם שפטורים הם משום דלא חשיבי אוכל, וא"כ ג"כ אינם מטמאים טומאת אוכלין (ערוך לנר, וכ"כ הרש"ש: 'כעת לא ידעתי מאין פסיקא ליה דמטמאו טומאת אוכלין'). א"נ, משום דהפטור שלהם הוא משום שהם ספחים אבל הראשונים מהם חייבים, והוי כמו בוסר וכו' דלהלן (משנה אחרונה).

בוסר כפניות ופגים [כדאיתא פ"ג דעוקצין מ"ז] – אינם מאכלים חשובים (תוס' יו"ט). א"נ לא הביא חילוקים במינים עצמם שחייבים (ערוך לנר).

הפקר, לא נגמרה מלאכתו, תבואת חו"ל – אינו חילוק במינים, וכדלעיל (ערוך לנר, משנה אחרונה).

(ע"ב) רש"י ד"ה חזויה רבנן דדרסה ... מקבלת ברגליה מה שאוכלת. ואני אומר שדורסת על מאכלה ברגליה, לאחוזו שלא יבא כולו לפיה. ואין עוף טהור עושה כן. עכ"ל. מבואר שהם שני פירושים במהות 'דורסת', לפי' ראשון הוא עצם החזקת האוכל ברגליה, ולפי' שני זה דוקא בשעת האכילה שתופסת ברגליה כדי שתוכל לתלוש בפה ממנו. וילמד מפורש על הסתום, שכתב רש"י (על המשנה חולין נט ע"א ד"ה הדורס): האוחז בצפרניו ומגביה מן הקרקע מה שאוכל. עכ"ל. משמע רק כפי' הראשון שכאן. ושם (על הגמרא סב ע"א ד"ה הני מילי) הביא רש"י רק את הפי' השני שכאן: ונראה לי שכל עוף הנותן רגלו על האוכל כשהוא אוכלו, ומחזיקו ברגלו שלא ינוד ולא ינטל כולו אצל פיו – הוא דריסה, וכן דרך העורבים שגדלים בבתים. עכ"ל. ומבואר דשני פירושים הם. וכ"כ הרא"ש (חולין פ"ג ס' נח): פרש"י ז"ל שאוחז בצפרנים ומגביה מן הקרקע מה שאוכל או דורס עליו שלא ימשך כולו לפיו. עכ"ל. וכתב המעדני יו"ט (ס"ק ט) שתחילה הביא הרא"ש את פרש"י שבמשנה ואח"כ את פירושו בגמרא. וכ"ה במרדכי (שם ס' תרלח), ע"ש. והתוספות (שם סא ע"א ד"ה הדורס) הביא את פרש"י שבמשנה והקשו שהרי אף תרנגול עושה כן, ע"ש. ומשמע דרק על פי' הראשון קשה כן, שגם תרנגול אוחז האוכל ברגליו, אבל על הפי' השני לא קשה, דאין תרנגול אוחז ברגלו ותולש בפיו. וכן מבואר להדיא בהגהמ"י (פ"א מהל' מאכלות אסורות אות י) שהביא את פי' רש"י שבמשנה ואת קושית התוס', וכתב: אמנם בגמ' פרש"י וכו'. עכ"ל. ומבואר דעל הפי' השני לא קשה. אמנם הר"ן (כ ע"ב בדפי הרי"ף) הביא את פי' השני של רש"י ועל זה את קושית התוס', ומשמע שלמד דאין תרנגול תופס האוכל ברגליו אלא כדי למושכו בפיו. והובא ברש"ש (סא ע"א). וכן משמע במרדכי וברא"ש (שם). וכן הדמשק אליעזר (חולין סא ע"א, ס' נ ס"ק ד) כתב להדיא, שקושית התוס' תתורץ רק לפי' ראשון של רש"י, דזה לא מצינו ציפור טהורה עושה, אבל לפי' שני קשה. עכ"ד. וצ"ב במציאות. ושיטת התוספות שם דדורס היינו שאוכל הצייד בעודו בחיים ואינו ממתין לה עד שתמות. והרמב"ן כתב שנועץ צפרניו בצייד ועי"ז הורגו (אחי ורא"ש הרא"ב הי"ו בספר שיחת חולין עמ' תכ"תכא, ע"ש עור).

'תרנגול דאגמא אסור, תרנגולתא דאגמא שריא' – עי' בספר שיחת חולין לאחי ורא"ש הרא"ב הי"ו (עמ' תכו).

'וסימניך עמוני ולא עמונית' – היינו כיון דגוף דין 'עמוני ולא עמונית' למדו מסברא שמה שדחתה התורה את העמונים הוא "על דבר אשר לא קדמו אתכם בלחם ובמים", אבל נקבה שאין דרכה לצאת ולקדם – אין לדחותה ומותר להביאם בקהל. ועי"ז נבין איך קרה שקורין לסוג אחד 'תרנגול'

– הן לזכר והן לנקבה, ולסוג שני 'תרנגולת' – הן לזכר והן לנקבה (וכמש"כ התוס' כאן), כיון שהסוג האחד הוא תרנגול דדברא – מדברי, שיוצא לחוץ כזכר, וקרר לסוג הזה בשם זכרי, והסוג השני הוא תרנגול ביתי – שאינו יוצא לחוץ, וקרר לסוג הזה בשם נקבי, כאשר שאין דרכה לצאת החוצה (ערוך לנר).

דף נא

'כל שיש לו קשקשת יש לו סנפיר' – י"א שיתכן דג בעולם שיש לו קשקשים ואין לו סנפירים, אלא שהוא כל כך לא מצוי עד שלא נחשב ואין צריך לחוש לזה (משמעות הריטב"א, כתיי ופולתי סי' פג ס"ק ה, חידושי נדה לבעל כנסת יהוקאל). אך יש חולקים וסוברים שהתורה העידה שאין שום דג בעולם שיש לו קשקשים ולא יהיו לו סנפירים (משמעות הט"ז שם ס"ק ג, פמ"ג במש"ז שם, מחזיק ברכה שם ס"ק ח, וע"ע דרכי תשובה שם ס"ק כז, וע"י להלן. וע"ע חסדי דוד על התוספתא חולין פ"ג ה"ט) [וע"ע אמתחת בנימין].

'כל שיש לו קרניים יש לו טלפים' – בספר שלטי הגבורים (פ' נב) שחברו חכם רופא אחד גדול מהדור שלפנינו האריך בענין זה, והביא בשם חכמי האומות מכמה בעלי חיים שהם בעלי קרן אחת והם טמאים, והעידו שחמור הבר יש לו במצחו קרן אחת והוא קלוט ברגליו, ובהודו נמצאים שוורים שיש להם קרן אחת במצחם ופרסותיהם קלוטות, וכן יולדו שם בעלי חיים אכזריים דומין בגופן לסוסים ובראשם לאיל ורגליהם דומין לרגלי הפיל והוסיפו עוד כי זנב הבעלי חיים האלה הוא דומה לזנב החזיר יערי ורוב הפעמים הולכים הלוך וגעו ומצחם יוצא קרן אחת שחור ארוך שתי אמות וכיו"ב רבים איתם [א"ה: רוב התיאורים מתאימים למכונה היום 'קרנף'], וכל אלו הענינים אינם מבודים מן הלב, שכולם אין ספק בדבריהם שהם עדי ראיה ולא שייך בזה לומר "אשר פיהם דבר שוא". ומעתה י"ל וכו' ומתניתין דפרק בא סימן [היינו משנתנו] אידי דכילל ומני כללי טובי – מני נמי הך כללא בהדייהו אליבא דר' דוסא אע"ג דלית הלכתא כוותיה, ולא מקרי בכה"ג סתמא דמתניתין וכו' והכי נקטינן (פרי חדש י"ד סי' פ ס"ק ב). אמנם יש חולקים על דבריו (בכור שור חולין נט ע"ב, ע"ש. ואחי ורא"ש הרא"ב ה"ו בספרו שיחת חולין [עמ' תיז] כתב דאולי יש לתרץ קושית הפר"ח דהקרנף קרנו למטה ממצחו, והמשנה כוונתה לקרן במצחו).

'גדיל תורה ויאדיר' – פי' שהתורה רצתה להשמיע לנו בעצמה מהם הקשקשים, ולא דיה בזה שנלמד מהפסוק שבגי גלית או מקבלה (תוס' כאן בשילוב תוס' חולין סו ע"ב [וע"ש במהרש"א ובמהר"ם שיק ובקיון דיונה ובפמ"ג י"ד סי' פג מש"ז ס"ק ב, ובפתחי נדה בסוגיין], וכ"ה במעדני יו"ט שם סי' סז אות ה, וע"י היטב ברש"י שם, ובחסדי דוד על התוספתא חולין פ"ג ה"ט ובהערה שם אות קה). ואם יש לו קשקשת, אין אתה צריך לשאול על סנפירים כלל (תוספתא חולין פ"ג ה"ט, ריטב"א). ואני בהיותי אב"ד ור"מ בק"ק ווינא הביא אלי החכם מוהר"ר אהרן רופא נר"ו דג נקרא בלשונם 'שטינקס מרינוס' ונמצא בים הספרדי והוא סם המות, והרקחים יודעים פעולות להוציא הארס ממנו ואז עושין מבשרו מיני רפואות, ויש לו שדרה וראשו רחב וגם יש לו קשקשים על כל גופו ואין לו שום סנפיר רק יש לו ארבע רגלים כרגלי בהמה או חיה, ושאלני על זה דממ"נ אם נחשב רגלים לסנפירים הלא "דרכיה דרכי נועם" ואי אפשר לומר שהתורה מסרה לנו כלל שע"י כן נבוא לאכול סם המות וכו'. ואשתומם על זה